

ВОЄННИЙ СТАН ЯК НАДЗВИЧАЙНИЙ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

MARTIAL LAW AS AN EMERGENCY LEGAL REGIME: THE ESSENCE OF THE CONCEPT AND ISSUES

Сірко А.Г., ад'юнкт кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті висвітлено питання щодо поняття та сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму, розуміння поняття правового режиму, а також характерні ознаки, особливості введення та обмеження, внаслідок настання цього правового режиму воєнного стану.

Проаналізовано позиції вчених, щодо розуміння поняття правового режиму та виявлено, що науковці часто отождолюють поняття правового режиму та правового регулювання. Також в ході дослідження було детерміновано, що на сьогодні правовою основою обмеження прав та свобод людини через воєнний стан є наступні нормативно-правові акти: Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

Визначено, що правовий режим воєнного стану – це правовий режим який запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству.

Акцентовано на тому, що запровадження воєнного стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією та обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану, які чітко закріплені в Конституції. Визначено, що гарантією захисту прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану, повинні виступати не лише закони, а й органи та установи, що здійснюють контроль за суб'єктами, які безпосередньо здійснюють таке обмеження прав в рамках закону.

У висновку підсумовано, що, введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства адже не зважаючи на введення правового режиму воєнного стану людина залишається найвищою соціальною цінністю в державі та ті обмеження, що визначені законодавцем не можуть бути підставою для протиправної поведінки відносно людини.

Ключові слова: права і свободи людини, воєнний стан, правовий режим.

The article highlights the issue of the concept and essence of martial law as an emergency legal regime, the understanding of the concept of legal regime, as well as characteristic features, features of the introduction and restrictions, as a result of the onset of this legal regime of martial law.

The positions of scientists regarding the understanding of the concept of legal regime were analyzed and it was found that scientists often equate the concepts of legal regime and legal regulation. Also, during the research, it was determined that today the legal basis for restricting human rights and freedoms due to martial law is the following normative legal acts: the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine".

It was determined that the legal regime of martial law is a legal regime that is introduced in exceptional circumstances that pose a threat to the integrity of the state, a threat to the normal life of society.

It was emphasized that the introduction of martial law should in no way affect the basic rights of citizens, that the rights approved by the Constitution are limited only to those rights that theoretically can increase the negative consequences of martial law, which are clearly enshrined in the Constitution. It was determined that the guarantee of protection of human rights and freedoms, especially in the conditions of martial law, should be provided not only by laws, but also by bodies and institutions that exercise control over entities that directly exercise such restriction of rights within the framework of the law.

The conclusion concluded that the introduction of the legal regime of martial law must comply with the principles of state, social necessity, objectivity, expediency and responsibility for possible consequences for the state and society, because regardless of the introduction of the legal regime of martial law, a person remains the highest social value in the state and those restrictions defined by the legislator cannot be the basis for illegal behavior in relation to a person.

Key words: human rights and freedoms, martial law, legal regime.

Постановка проблеми. Під тиском загроз і викликів, що постали перед Україною, актуалізувалися життєво важливі питання, що потребують вирішення, вдосконалення та, в той же час, повинні реалізуватися сьогодні. Так, 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну і Указом Президента України № 64/2022 цього ж дня був введений правовий режим воєнного стану. За всі роки незалежності нашої держави, до лютого 2022 року жодного разу не вводився правовий режим воєнного стану, що ймовірно було причиною того, що дана тема мало досліджувалася науковцями та фахівцями.

Саме тому в умовах повномасштабного військового вторгнення росії в Україну вкрай важливо виокремити загальні та специфічні засади запровадження та функціонування воєнного стану, а також дослідити результати запровадження воєнного стану, його наслідки в правовому руслі.

Аналіз останніх досліджень. Досліджень щодо визначення сутності, поняття та запровадження безпосередньо правового режиму воєнного стану серед науковців практично відсутні. Здебільшого вчені досліджували питання більш узагальнено, вивчаючи правові режими. Так, проблематиці адміністративно-правових режимів свої дослідження здійснювали А. С. Славко, І. П. Голосніченко, В. М. Завгородня, Н. В. Коваленко, В. В. Конопльов, М. І. Лазарева, С. О. Магда, Т. П. Мінка, В. Я. Настюк, О. В. Петришин, Р. В. Миронюк, А. О. Собакар та інші. З огляду на це, наголошуємо на актуальності вивчення проблематики сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму.

Метою цієї статті є з'ясування поняття та сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму, його характерні ознаки, особливості введення та обмеження, внаслідок настання цього правового режиму.

Метою цієї статті є з'ясування поняття та сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму, його характерні ознаки, особливості введення та обмеження, внаслідок настання цього правового режиму.

Виклад основного матеріалу. Для визначення сутності правового режиму воєнного стану спочатку визначимо значення терміну «правовий режим». Вчені та законодавці часто використовують термін «правовий режим», вкладаючи різні значення в його сутність. В той же час, це поняття часто має різні значення, навіть якщо використовується в одному і тому ж законодавчому полі. Спроби науковців визначити поняття «правовий режим» не призвели до одностайної думки чи визначеності.

Одна з наукових позицій визнає правовий режим в теоретичному значенні як особливий порядок правового

регулювання, що виражається в поєднанні юридичних засобів – дозволів, заборон, позитивних приписів – який створює та забезпечує відповідний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права [5].

Вважаємо, що науковці в даному визначенні прирівнюють різні поняття, тобто правовий режим визначається, як вид правового регулювання. Окрім того, не зазначено суб'єктів забезпечення, мету, механізми застосування правового режиму.

Імпонує думка Ю. Ю. Чуприни, яка наголошує, що під адміністративно-правовим режимом слід розуміти специфічний порядок діяльності суб'єктів права у різних сферах суспільного життя, встановлення та регулювання яких відбувається за допомогою спеціальних правових засобів [3].

І. О. Соколова дійшла висновку, що під правовим режимом слід розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [24, с. 36].

О. Ф. Скакун теж у підручнику з теорії держави і права теж зазначила, що саме тип правового регулювання встановлює тип правового режиму [4, с. 496].

Заслугує на увагу наукова думка Мінки Т. П., яка зазначає, що правовий режим не може бути заснований лише на загальних засадах (типах) регулювання, оскільки правовий режим, образно кажучи, не може зводитися, тобто ґрунтуватися на системі правових норм, де й принципи права, як загальні засади, проявляють свою регулятивну дію. Як елемент правового регулювання, правовий режим є правовою і юридичною категорією, а оскільки правове регулювання є соціальним явищем, то воно не зводиться лише до величч держави, а тому правовий режим, як ширша категорія по відношенню до юридичного режиму ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового регулювання, відповідно типам, а й, насамперед, на закономірностях суспільного розвитку, політичному, економічному, соціальному, культурному устрою [1, с. 457].

Таким чином, з'ясувавши сутність та природу поняття правового режиму перейдемо до розгляду поняття правового режиму воєнного стану. Поняття воєнного стану, а також особливості введення та скасування визначені чинним законодавством. В Україні основний закон, що регулює правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах правового режиму воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015.

Так, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6].

Аналізуючи вищезазначене поняття в законі, виділимо найголовніші аспекти:

1) правовий режим воєнного стану – це правовий режим який запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству тощо;

2) запровадження воєнного стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією;

3) обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки);

4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів;

5) введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

В Україні правовий режим воєнного стану окрім вищезазначеного Закону регулюється низкою важливих законодавчих документів.

Так, базовим є Конституція України від 28.06.1996 року, яка передбачає порядок оголошення стану війни. Так, згідно п. 19 ст. 106 Президент України вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; згідно п. 9 ст. 85 До повноважень Верховної Ради України належить оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України [7];

Одним із важливих нормативно-правових актів з досліджуваної проблематики є Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII «Про військово-цивільні адміністрації», який визначає організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій, що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування [8].

Наступним документом є указ Президента про введення воєнного стану, а також за необхідності про продовження даного стану, адже згідно Конституції України, лише Президент України приймає відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України. На сьогодні в Україні діє Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 р. [9].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням на сьогодні також є чинним Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 року № 181-р «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні», щодо забезпечення виконання заходів, визначених цим планом та встановлюються відповідальні структури: Міністерства, інші органи, що залучаються до здійснення заходів правового режиму воєнного стану, разом із Службою безпеки, Службою зовнішньої розвідки, Управлінням державної охорони та органами місцевого самоврядування [10].

Висновки. Отже, на сьогодні, чинним законодавством України регулюється введення та порядок продовження воєнного стану. Конституцією України, Законами, Указами Президента, розпорядженнями Кабінету Міністрів України.

Можемо констатувати, що нормативно-правове забезпечення, що регулює введення та забезпечення дії правового режиму воєнного стану, в той же запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функ-

ціонування державних та громадських інститутів, внаслідок чого обмежуються права громадян, а тому введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мінка Т. П. Особливості класифікації адміністративно-правових режимів. *Форум права*. 2012. № 3. С. 453–458. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
2. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків., 2011. 180с.
3. Чуприна Ю. Ю. Правові основи адміністративно-правових режимів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2). С. 116–119.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_948_39072050.pdf
5. Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії правовий режим. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Право. 2013. Вип. 6. С. 105–111.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII. *Верховна Рада України* офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
10. Opatsky, R., Pisotska, K., Chvaliuk, A., Molchanov, R., & Tulinov, V. (2023). Administrative and legal status of public administration subjects regarding countering terrorism: Situación administrativa y jurídica de las materias de la administración pública en materia de lucha contra el terrorismo. *Cuestiones Políticas*, 41(79), 583-594. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.39>
11. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 181-р. *Верховна Рада України* офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text>